

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजने अंतर्गत राज्यातील ज्या अंगणवाडी केंद्रांना स्वतःची इमारत उपलब्ध नाही अशी अंगणवाडी केंद्र नजीकच्या जिल्हा परिषदेच्या शाळांमध्ये स्थलांतरित करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: एबावि-२०२३/प्र.क्र.२९८/का.६
नवीन प्रशासन भवन, ३ रा मजला,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : - ०२ जुलै, २०२५

प्रस्तावना :-

केंद्र पुरस्कृत एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेअंतर्गत राज्यात १०४ नागरी प्रकल्प व ४४९ ग्रामीण प्रकल्प या प्रमाणे एकूण ५५३ बाल विकास प्रकल्प असून त्याअंतर्गत ११०६६९ एवढी अंगणवाडी केंद्रे मंजूर आहेत.

महिला व बाल विकास विभागाच्या विविध विषयांसंदर्भात दिनांक २४.८.२०२३ रोजी मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त) यांचे अध्यक्षतेखाली आयोजित केलेल्या बैठकीमध्ये राज्यातील ज्या अंगणवाडी केंद्रांना स्वतःची इमारत उपलब्ध नाही अशी अंगणवाडी केंद्रे नजीकच्या जिल्हा परिषदेच्या शाळांमध्ये खोल्या रिक्त असल्यास त्या ठिकाणी स्थलांतर करण्याबाबतचे धोरण तयार करून याबाबत शासन निर्णय निर्गमित करण्यात यावा अशा सुचना देण्यात आल्या होत्या. त्यानुषंगाने राज्यातील ज्या अंगणवाडी केंद्रांना स्वतःची इमारत उपलब्ध नाही अशी अंगणवाडी केंद्रे नजीकच्या जिल्हा परिषदेच्या शाळांमध्ये स्थलांतर करण्याबाबत धोरण तयार करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेमधील राज्यातील ज्या अंगणवाडी केंद्रांना स्वतःची इमारत उपलब्ध नाही अशी अंगणवाडी केंद्रे नजीकच्या जिल्हा परिषदेच्या शाळांमधील रिक्त खोल्यांमध्ये स्थलांतर करण्याबाबतच्या धोरणास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

२. सदर धोरणाची अंमलबजावणी खालील अटी व शर्तीच्या अधीन राहून करण्यात यावी.:-

- १) सदर धोरण जी अंगणवाडी केंद्रे भाऊच्याच्या जागेत, समाजमंदिर इ. ठिकाणी कार्यरत आहेत त्यांच्याकरिता लागू राहील. तथापि, भाऊच्याच्या जागेमधील, समाजमंदिर इ. ठिकाणच्या अंगणवाडी केंद्रांपैकी ज्या अंगणवाडी केंद्राच्या बाबतीत स्वःमालकीची इमारत बांधकाम करण्याचे प्रस्तावित आहे, अशी अंगणवाडी केंद्रे स्वःमालकीची इमारत उपलब्ध झाल्यानंतर त्या ठिकाणी कार्यान्वित करण्यात यावीत.

२) अंगणवाडी केंद्र जिल्हा परिषदेच्या शाळेमध्ये स्थलांतरीत करताना अंगणवाडीचे सध्याचे ठिकाण व जिल्हा परिषदेच्या ज्या ठिकाणच्या शाळेमध्ये अंगणवाडी स्थलांतरीत करावयाची आहे अशा ठिकाणांमधील अंतर जास्तीत जास्त १ किलोमीटर पर्यंत असावे.

३) त्यानुसार अशा शाळा इमारतीत कार्यरत वर्ग व कार्यालय यांच्या खोल्यांव्यतिरीक्त वर्गखोली रिकामी / शिल्षक असल्यास अशी वर्गखोली अंगणवाडी केंद्राकरिता उपलब्ध करून देण्यात यावी.

४) अंगणवाडीस वर्गखोली देताना शाळेमधील स्वयंपाकगृह, स्वच्छतागृह, पिण्याचे पाणी, क्रिडांगण, क्रिडा साहित्य इ. सुविधांचा अंगणवाडी केंद्रांमधील बालकांकरिता वापर करण्याची अनुमती राहील.

५) सदर वर्गखोलीची किरकोळ दुरुस्ती तसेच अंगणवाडीच्या लाभार्थ्यांच्या दृष्टीने अंतर्गत सजावट व व्यवस्था करण्यास महिला व बाल विकास विभागाच्या यंत्रणेस अनुमती राहील.

६) अंगणवाडी केंद्राचे जिल्हा परिषदेच्या शाळेमध्ये स्थलांतरण करण्याकरिता संबंधित पंचायत समितीच्या गट विकास अधिकारी व त्यांचे अधिनस्त गट शिक्षणाधिकारी, बाल विकास प्रकल्प अधिकारी, पंचायत समितीच्या बांधकाम शाखेचे प्रतिनिधी यांनी संयुक्तपणे त्यांच्या क्षेत्रातील अंगणवाडी केंद्र व जिल्हा परिषद शाळा यांचे सर्वेक्षण करून जी अंगणवाडी केंद्र नजीकच्या जिल्हा परिषद शाळेमध्ये स्थलांतरित करणे शक्य आहे अशा अंगणवाडी केंद्रांच्या स्थलांतरणाबाबतचा निर्णय घ्यावा. तसेच, अंगणवाडी केंद्रांकरिता शाळेच्या इमारतीमधील वर्गखोली उपलब्ध करून देताना शाळेची इमारत - वर्गखोली संरचनात्मकदृष्ट्या वापरण्यास योग्य व निर्धोक्त असल्याबाबतची दक्षता घ्यावी.

७) तदनंतर सदर वर्गखोली अंगणवाडी केंद्राकरिता वापरण्यास उपलब्ध करून देताना सुस्थितीत उपलब्ध करून देण्याची दक्षता संबंधित मुख्याध्यापक / केंद्रप्रमुख यांनी घ्यावी. तसेच सदर वर्गखोली उपलब्ध करून देताना शाळेची इमारत बहुमजली असल्यास अंगणवाडी केंद्रातील बालकांचा वयोगट विचारात घेता तळमजल्यावरील वर्गखोली उपलब्ध करून देण्यात यावी.

८) अंगणवाडी केंद्र स्थलांतरीत केल्यानंतर त्या शाळेमध्ये वीजेची सुविधा उपलब्ध असल्यास अशा अंगणवाडी केंद्रांकरिता शाळेमार्फत वीजेची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात यावी.

९) जी अंगणवाडी केंद्र जिल्हा परिषदेच्या शाळेमध्ये स्थलांतरित करण्याकरिता वर्गखोली उपलब्ध नाही. परंतु, त्या शाळेच्या आवारामध्ये अंगणवाडी केंद्र बांधकामाकरिता जागा उपलब्ध होत असल्यास अशा ठिकाणी अंगणवाडी केंद्र बांधकाम महिला व बाल विकास विभाग जिल्हा परिषद व संबंधित बांधकाम यंत्रणा यांनी विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करून करावे.

३. ज्या अंगणवाडी केंद्रांना स्वःमालकीची इमारत आहे. परंतु, इमारत जीर्णावरस्थेत आहे व त्याकरिता नवीन अंगणवाडी बांधकाम करण्याचे प्रस्तावित नाही अशा अंगणवाडी केंद्रांचे देखील नजीकच्या जिल्हा परिषद

शाळेमध्ये वर्गखोली उपलब्ध असल्यास स्थलांतरण करता येईल. तथापि, सदर वर्गखोलीचे बांधकाम सुरक्षित आहे याबाबत पंचायत समितीच्या बांधकाम अभियंत्यांचे प्रमाणपत्र घेतल्यानंतरच स्थलांतर करण्यात यावे.

४. सदर धोरणाची अंमलबजावणी संबंधित जिल्हा कार्यक्रम अधिकारी (महिला व बाल विकास) जिल्हा परिषद, शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक) जिल्हा परिषद, गट विकास अधिकारी (पंचायत समिती), बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी समन्वयाने करावी.

५. सदर धोरणाची प्रभावी अंमलबजावणी होण्याकरिता जिल्हा स्तरावर खालीलप्रमाणे समिती गठीत करण्यात येत आहे:-

अ.क्र.	जिल्हास्तरीय समितीतील अधिकारी	पदनाम
१	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	अध्यक्ष
२	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (ग्रामपंचायत), जिल्हा परिषद	सदस्य
३	गट विकास अधिकारी (पंचायत समिती) (सर्व)	सदस्य
४	शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक), जिल्हा परिषद	सदस्य
५	जिल्हा कार्यक्रम अधिकारी (महिला व बाल विकास) जिल्हा परिषद	सदस्य सचिव

६. जिल्हास्तरीय समितीने दर ३ महिन्यांतून एकदा बैठक आयोजित करून प्रस्तुत प्रकरणी झालेल्या कार्यवाहीचा आढावा घ्यावा व त्याबाबतचा अहवाल आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, महाराष्ट्र राज्य, नवी मुंबई यांना सादर करावा.

७. सदर शासन निर्णय ग्रामविकास विभाग व शालेय शिक्षण विभाग यांनी दिलेल्या सहमतीनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

८. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५०७०२९०२३४९४४३० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(वि. रा. ठाकूर)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- २) मा. उपमुख्यमंत्री (नगरविकास व गृहनिर्माण) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ३) मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ४) मा. मंत्री (महिला व बाल विकास / शालेय शिक्षण / ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,

- ५) मा.राज्यमंत्री (महिला व बाल विकास/शालेय शिक्षण/ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ६) मा. मुख्य सचिव यांचे वरिष्ठ स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई,
- ७) अ.मु.स. /प्र.स. /सचिव (महिला व बाल विकास / शालेय शिक्षण / ग्रामविकास) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई,
- ८) आयुक्त, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, रायगड भवन, नवी मुंबई,
- ९) आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य पुणे,
- १०) शिक्षण संचालक (प्राथमिक) ,महाराष्ट्र राज्य, पुणे,
- ११) सर्व विभागीय आयुक्त,
- १२) सर्व जिल्हाधिकारी,
- १३) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी,जिल्हा परिषद,
- १४) सर्व उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (ग्रामपंचायत), जिल्हा परिषद
- १५) सर्व शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक), जिल्हा परिषद,
- १६) सर्व जिल्हा कार्यक्रम अधिकारी (महिला व बाल विकास), जिल्हा परिषद,
- १७) सर्व गटविकास अधिकारी (पंचायत समिती),
- १८) सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (ग्रामीण / आदिवासी प्रकल्प),
- १९) निवड नस्ती -का-६.